

Ανάλυση των Α.Π. και των Βιβλίων Δασκάλου του Δημοτικού Σχολείου για Μεσοπαιδαγωγικές Αναφορές

Δημητρίου Χρήστος ⁽¹⁾, Κοντάκος Αναστάσιος ⁽²⁾
⁽¹⁾ Υποψήφιος διδάκτωρ Πανεπ. Αιγαίου, Σχολή: ΕΜΣ / ΤΕΠΑΕ
cdmp@otenet.gr
⁽²⁾ Επίκουρος Καθηγητής ΕΜΣ / ΤΕΠΑΕ Πανεπ. Αιγαίου
kodak@rhodes.aegean.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα αφορά στην αναζήτηση και εντοπισμό των αναφορών σε μαζικά μέσα και τεχνολογίες της επικοινωνίας και πληροφορίας στα νέα Αναλυτικά Προγράμματα και τα βιβλία δασκάλων όλων των τάξεων όλων των δημοτικού σχολείου που ήταν σε χρήση κατά τη σχολική περίοδο 2000 - 2001. Συγκεκριμένα, γίνεται προσπάθεια να απαντηθούν ερωτήματα σχετικά με το είδος των Μέσων που υπάρχουν ή εισάγονται στην εκπαίδευση, το «χώρο» που αυτά καταλαμβάνουν στη σχολική πρακτική, αλλά κυρίως ερωτήματα σχετικά με τους παιδαγωγικούς στόχους που καλούνται να υπηρετήσουν.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Τεχνολογίες Επικοινωνίας και Πληροφορίας, Αναλυτικά Προγράμματα, βιβλία δασκάλων, Μεσοπαιδαγωγικός προσανατολισμός, Μεσοθεωρητικό πλαίσιο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου} τα μέσα ενημέρωσης γνωρίζουν τέτοια εξέλιξη που μπορούμε πια να μιλάμε για πραγματική επανάσταση στο χώρο της επικοινωνίας. Παρέχουν νέους τρόπους επικοινωνίας που δεν είναι μόνο τεχνολογικά, αλλά και εννοιολογικά και ιδεολογικά διαφορετικοί από τους παλιούς. (Gerbner, 1967). Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στις τεχνολογίες της πληροφορίας και επικοινωνίας για δύο λόγους: πρώτον γιατί σε παγκόσμια κλίμακα επιχειρείται η εισαγωγή και χρήση τους στην εκπαίδευση και, δεύτερον, διότι έχουν αρκετά χαρακτηριστικά που τις κάνουν να διαφοροποιούνται από τα υπόλοιπα μαζικά μέσα και το εποπτικό υλικό που χρησιμοποιείται στην εκπαιδευτική διαδικασία. Χαρακτηριστικά, ο McNabb (McNabb, 1999) συνοψίζει τη σκοπιμότητα της εισαγωγής των νέων τεχνολογιών στη σχολική εκπαίδευση, στο παρακάτω πλαίσιο στόχων: Επιταχύνουν κι εμπλουτίζουν την ανάπτυξη των βασικών γνώσεων και δεξιοτήτων στην ανάγνωση, τη γραφή, τα μαθηματικά και τις φυσικές επιστήμες, ενθαρρύνουν την πρακτική εφαρμογή της θεωρητικής γνώσης, ενθαρρύνουν και υποστηρίζουν τη δια βίου μάθηση, προσεγγίζουν τις ατομικές μαθησιακές ανάγκες με αποτελεσματικό τρόπο, συνδέουν τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές και τα σχολεία μεταξύ τους ανεξαρτήτως απόστασης και χρόνου με σκοπό τη συνεργασία, ενθαρρύνουν την εξερεύνηση του κόσμου εκτός της σχολικής τάξης.

Σήμερα στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες οι ΤΠΕ θεωρούνται εργαλεία που μπορούν να αξιοποιηθούν σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα - και στο πλαίσιο του σχολικού προγράμματος - και η αντίληψη αυτή αποτυπώνεται στις εξαγγελίες και τις θέσεις των εκπαιδευτικών αρχών. Λίγες χώρες όμως, όπως η Βρετανία και η Δανία, έχουν αναλάβει συγκεκριμένες θεσμικές

πρωτοβουλίες για την ένταξη των ΤΠΕ στο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Πρωτοπόρος είναι η Βρετανία η οποία έχει θεσπίσει ήδη το κανονιστικό πλαίσιο για την ένταξη των ΤΠΕ στο πρόγραμμα όλων των γνωστικών αντικειμένων, σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση η ένταξη των ΤΠΕ στο σχολικό πρόγραμμα επιχειρείται με δύο τρόπους: α) υπό μορφή αυτόνομου γνωστικού αντικείμενου (π.χ. Πολωνία, Βουλγαρία, Ρουμανία) και β) υπό μορφή εργαλείου διαθεματικών δραστηριοτήτων (στις περισσότερες χώρες της Ε.Ε.), οπότε δίνεται έμφαση στην αναζήτηση πληροφοριών, στην επικοινωνία και στη χρήση εκπαιδευτικού λογισμικού. Ορισμένες χώρες - μέλη της Ε.Ε. όπως η Ιταλία, η Ελλάδα και η Πορτογαλία είτε προσπαθούν να εντάξουν είτε δεν έχουν εντάξει ως σήμερα τις ΤΠΕ στο σχολικό πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παραμένουν ωστόσο ελάχιστες οι περιπτώσεις, τόσο στην Ευρώπη όσο και διεθνώς, των εκπαιδευτικών αρχών που έχουν προβεί σε ριζική αναθεώρηση και αναδόμηση των αναλυτικών τους προγραμμάτων, με γνώμονα τις νέες δυνατότητες που προσφέρουν οι ΤΠΕ: δυνατότητες που μπορούν να αλλάξουν την εκπαιδευτική διαδικασία αλλά και το ίδιο το γνωστικό περιεχόμενο των μαθημάτων. Παράλληλα, οι ΤΠΕ, εκτός από ένα νέο τεχνικό μέσο στην υπηρεσία της εκπαίδευσης, αποτελούν ταυτόχρονα και γνωστικό αντικείμενο. Όροι όπως «διδασκαλία με τη βοήθεια Η/Υ» (Computer Assisted Instruction - CAI) και «τεχνολογικός αλφαριθμητισμός» έχουν πια καθιερωθεί και σε μερικές περιπτώσεις επεκταθεί, π.χ. «Computer Assisted Teaching and Learning - CATL» (Μακράκης 1988), ή «τεχνολογικός και επιστημονικός αλφαριθμητισμός» (Σολομωνίδου, 2001).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Σκοπός της έρευνας είναι η αποκομιδή ερεισμάτων για την περαιτέρω θεμελίωση μιας σχολικής Παιδαγωγικής των Μέσων, στη βάση των οποίων μπορούν να αναπτυχθούν σχέδια για την εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, για διδακτικά βοηθήματα, κτλ. Κατά την πραγματοποίηση της έρευνας τέθηκαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποιες στοχοθεσίες είναι απαραίτητες (σύμφωνα με το ΥΠΕΠΘ) για να καταστήσουν τους ανήλικους ικανούς για τη χρήση των μέσων;
- Πώς τεκμηριώνεται στα αναλυτικά προγράμματα η αναγκαιότητα μεσοπαιδαγωγικών μέτρων στο σχολείο;
- Ποιες στάσεις απέναντι στα μαζικά μέσα, στο σύστημα των μέσων και στην κατανάλωση των μέσων αποτελούν τη βάση των κατευθυντήριων γραμμών των αναλυτικών προγραμμάτων;
- Ποια μαθήματα αποτελούν, σύμφωνα με τα αναλυτικά προγράμματα, τον τύπο Σχολικής Παιδαγωγικής των μέσων και πού θεωρείται ότι υπάρχουν τα σημεία επαφής στα περιεχόμενα των μαθημάτων;
- Υπάρχουν στα Α.Π. προτιμώμενα μεσοπαιδαγωγικά θέματα;
- Ποια μέσα προτιμώνται στα Α.Π.;
- Είναι τα μέσα (βοηθήματα) που αναφέρονται στα Α.Π. ανάλογα με τους επιδιωκόμενους στόχους; Αυτοί οι στόχοι διατυπώνονται σωστά;
- Γίνεται αντιληπτή στα Α.Π. μια μεσοπαιδαγωγική συστηματική;
- Προβλέπεται η παιδαγωγική των μέσων ως αρχή που διαπερνά όλα τα μαθήματα;
- Σε ποια μαθήματα δίνεται ιδιαίτερη σημασία στη σχολική παιδαγωγική των μέσων;
- Υπάρχει μια συστηματική της μεσοπαιδαγωγικής κατά είδος σχολείου ή κατά βαθμίδα;
- Προσανατολίζονται οι προδιαγραφές των Α.Π. σε μεσοπαιδαγωγικές θεωρίες και / ή σε σχέδια εφαρμογών;

Πεδίο της έρευνας αποτέλεσαν τα βιβλία δασκάλου όλων των μαθημάτων, όλων των τάξεων του δημοτικού σχολείου και τα νέα Αναλυτικά Προγράμματα, καθώς αυτά βρισκόταν σε χρήση κατά την περίοδο του σχολικού έτους 2000 - 2001. Αναζητήθηκαν όλες οι αναφορές σε μέσα και τη χρήση τους άσχετα αν πρόκειται για απόφαση ως μαθησιακός στόχος, διδακτικό περιεχόμενο,

διδασκτική συμβουλή, κτλ. Ακολούθησε η ανάλυσή τους σύμφωνα με τυπικά κριτήρια, ανάλογα με τη συστηματική του φύλλου αξιολόγησης που χρησιμοποιήθηκε. Τέλος, έγινε συνολική -και συγκριτική- αξιολόγηση των ευρημάτων σε Α.Π. και βιβλία δασκάλου. Σύμφωνα με το φύλλο αξιολόγησης εξετάστηκαν:

- Το πλαίσιο των μεσοπαιδαγωγικών ευρημάτων, κατά πόσο δηλαδή αποτελούν σκοπό ή στόχο του μαθήματος, περιεχόμενο ή αντικείμενο του μαθήματος, μέσα για την απόκτηση ικανοτήτων - δεξιοτήτων, μεθοδικά - διδακτικά ερεθίσματα ή βοηθήματα, κτλ.,
- Ο μεσοπαιδαγωγικός βασικός προσανατολισμός, ο οποίος χαρακτηρίζει ιδιότητες, ικανότητες ή δεξιότητες τις οποίες πρέπει να αναπτύξουν οι μαθητές στην επαφή τους με τα μέσα,
- Το μεσοθεωρητικό πλαίσιο, το οποίο αφορμάται από το ερώτημα σχετικά με το πώς αξιολογείται στο Α.Π. το μεσοσύστημα και ποιες είναι οι συνέπειές του για το άτομο και την κοινωνία,
- Το διασαφηνιστικό επίπεδο, που διευκρινίζει αν η χρήση των μέσων αποτελεί γενικό ή ειδικό στόχο του μαθήματος,
- Η σχέση των μεσοπαιδαγωγικών αναφορών με τους μαθησιακούς στόχους ανά μάθημα,
- Οι πιθανές αναφορές σε παραλήπτες ή αποδέκτες των μεσοπαιδαγωγικών αναφορών,
- Η τεκμηρίωση των αναφορών αυτών,
- Η ανά μάθημα ταξινόμηση των μέσων,
- Το κατά πόσο αποτελούν το θεματικό κέντρο βάρους του μαθήματος,
- Η ανά μάθημα ταξινόμηση των μέσων ή όχι και,
- Τα αναφερόμενα μέσα, που ταξινομήθηκαν ως εξής: μέσα εκτύπωσης, Ο-Α μέσα, φωτογραφία, μέσα ήχου, μαζικά μέσα και τεχνολογίες επικοινωνίας και πληροφορίας (νέα μέσα).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Από τη σύγκριση των αποτελεσμάτων της έρευνας είναι εμφανές πως μειώνεται αρκετά η χρήση των παραδοσιακών Ο-Α μέσων και αυξάνεται σημαντικά η εισαγωγή και χρήση μαζικών μέσων και νέων τεχνολογιών, ενώ τελικός αποδέκτης παραμένει ο μαθητής. Στα νέα Α.Π. παρατηρείται αύξηση στην προσπάθεια απόκτησης ικανοτήτων - δεξιοτήτων με τη χρήση των μέσων. Ταυτόχρονα υποχωρεί αρκετά ο υποβοηθητικός χαρακτήρας της χρήσης τους ως εργαλείων για την επίτευξη των στόχων του μαθήματος. Εν ολίγοις, παρατηρείται μια μεταστροφή στην εισαγωγή και χρήση πιο σύγχρονων και τεχνολογικά αναπτυγμένων μέσων τα οποία από απλά εργαλεία στα χέρια του εκπαιδευτικού, που εξυπηρετούσαν τους σκοπούς και τους στόχους του μαθήματος, περνούν τώρα σε μεγαλύτερο ποσοστό στα χέρια των μαθητών που κάνουν πιο ενεργητική χρήση. Γίνεται χρήση των ΤΠΕ σε όλα τα μαθήματα, ενώ δημιουργείται «γωνιά του υπολογιστή» μέσα στην τάξη και γίνεται προσπάθεια να καθιερωθεί και «ώρα πληροφορικής» (Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών σ.351). Γίνεται προσπάθεια τεκμηρίωσης της μεταστροφής αυτής, ενώ ο βασικός προσανατολισμός είναι καθαρά τεχνικός και αφορά στη χρήση και το χειρισμό τους. Το πλαίσιο στο οποίο γίνεται η θεώρηση αυτή των μέσων (πάντα στα νέα Α.Π.) είναι τεχνοκρατικό αφού η εισαγωγή τους γίνεται ως αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο πράγμα που θεωρείται αναγκαίο επειδή ο σύγχρονος ορισμός της γνώσης πρέπει να περιλαμβάνει και την ικανότητα να χρησιμοποιούμε την τεχνολογία, αλλά και για την απόκτηση δεξιοτήτων για την μετέπειτα επαγγελματική εξέλιξη (ΕΠΠΣ σ 347). Σε μεγάλο βαθμό γίνεται χρήση των υπολογιστών στα μαθήματα της γλώσσας, των φυσικών επιστημών και της γεωγραφίας. Και πάλι σκοπός είναι η εξοικείωση με την τεχνολογία της πληροφορίας και ο πληροφορικός αλφαριθμητισμός για την απόκτηση δεξιοτήτων στην αναζήτηση πληροφοριών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο πρόγραμμα σπουδών των θεωρητικών επιστημών, κεφ. 5.2 «Διαχείριση της πληροφορίας Γ' - ΣΤ' δημοτικού» σ. 35, ο μαθητής «...από τη Δ' δημοτικού χρησιμοποιεί στοιχειωδώς Η/Υ,

προκειμένου να επεξεργαστεί κείμενο απλής εργασίας και να το μορφοποιήσει». Το ίδιο συμβαίνει και με το μάθημα των εικαστικών των τάξεων Ε' και ΣΤ' του δημοτικού (πρόγραμμα σπουδών της αισθητικής αγωγής, σ. 10) όπου γίνεται αναφορά κι εδώ στον Η/Υ με στόχο το παιδί «...να χειρίζεται τον υπολογιστή σε απλά λογισμικά εικαστικών».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Chaptal, A. (1996). *Technologies éducatives: des invariants à méditer*. Στο 1res Rencontres de l'Orme. *Les ressources des multimédias en éducation*. Paris: CNDP.
- Collins R., *The Credential Society*, Academic Press, New York 1979.
- Cuban, L. (1986). *Teachers and machines: The classroom use of technology since 1920*. New York: Teachers College Press.
- Dominick J., *The Dynamics of Mass Communication*, McGraw Hill, New York 1990 σελ. 511 – 514.
- Gerbner, G. 1967, *Mass Media and Human Communication Theory*, in McQuail, (1972).
- Gouldner A., *The dialectic of Ideology and Technology*, Seabury, New York, 1976.
- Hargreaves D., *Impersonal Relation in Education*, RKP, London 1975.
- Holloway, R. (1984). *Educational Technology: A critical perspective*. Syracuse, NY: ERIC, σελ.3.
- Littlejohn S., Gray R., *Learning and Using Communication Theories - A Student Guide for Theories of Human Communication*, Wadsworth publishing company, 1999
- Lury C., *Consumer society*, Sage, London 1996.
- McNabb M.L., *Technology Connections for School Improvement: Teachers' Guide* North Central Regional Educational Laboratory, 1999.
- McQuail D., Windahl S., *Μοντέλα Επικοινωνίας - Για τη Μελέτη των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης*, Καστανιώτης, Αθήνα 1993.
- Morgan M., Cross L., *Television Viewing, I.Q. and Academic Achievement*, Journal of Broadcasting, 24, 1980.
- Βάμβουκας Μ., Κανάκης Ι., *Στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι στα Ο – Α μέσα διδασκαλίας και μάθησης*, Παιδαγωγική Επιθεώρηση, Ν° 25, 1997.
- Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Αθήνα, 2000.
- Μακράκης Β., *Computers in School Education - The Cases of Sweden and Greece*, Institute of International Education, University of Stockholm, 1988.
- Μανταδάκη Στ., *Η Ολική Γλώσσα*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη 1999 σελ. 191, 207, 213.
- Παρατηρητήριο της Εκπαίδευσης, *Νέες Τεχνολογίες της Πληροφορίας στη Σχολική Εκπαίδευση - Η Ευρωπαϊκή και Διεθνής Πραγματικότητα*, Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη, Απρίλιος 2001.
- Σεραφετινίδου Μ., *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας - Ο Ρόλος των Μέσων στην αναπαραγωγή του Σύγχρονου Καπιταλισμού*, Gutenberg, Αθήνα 1995.
- Σολομωνίδου Χ., *Σύγχρονη εκπαιδευτική τεχνολογία - Υπολογιστές και Μάθηση στην Κοινωνία της Γνώσης*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη, 2001.